

“Mi smo se ovde nastanili 1987. godine. Kada su Amerikanci preuzeli rukovodstvo, jedva se osećalo zagađenje jer su unapredili filtere. Ali od kako je kineski HBIS preuzeo postrojenje, povećali su proizvodnju i sve se otelo kontroli. Ustajem u 4.30 ujutro, sve se tresse, tada se radi punom parom”, tvrdi Dragana, kuvarica u obližnjem vrtiću. “Unuci mi kažu: ‘Baba, nećemo kod tebe da dolazimo, prijavio je i ne daš nam da se igramo napolju.’ Odavno više ne pijemo kafu u dvorištu, niti prostiremo veš, a Čobi, moj muž koji je taksista, auto pere kiselinom ili sirćetom”, žali se ona dok loži prvu jesenju vatru u smederevcu, nasmejana uprkos svemu. Kao i većina meštana, okrećila je fasadu u crveno, da se manje sekira, jer ionako sve pocrveni.

HBIS mesečno isporuči 100.000 tona čeličnih proizvoda, a kada rade obe peći, čak 160.000 tona mesečno. Dostignuta je maksimalna godišnja proizvodnja i sada je zvanično najveći izvoznik robe iz Srbije. Hteli bi još. Ali Evropska unija (EU) je u februaru 2019. godine uvela globalnu kvotu za uvoz čelika.

“Sva kapitalna ulaganja u životnu sredinu je US Steel uradio između 2006. i 2011. godine, ali to je tehnologija koji treba da se održava, i u trenutnom stanju ne može da izdrži ovaj intenzitet proizvodnje”, objašnjava stručnjak koji želi da ostane anonimn. Po njegovim saznanjima, najviše zagađenja potiče iz prve Aglomeracije gde se priprema ruda za prženje. Ona inače stiže baržama i pretovara se u luci Smedereva u kamione. To radi podizvođač koji ne pokriva inače preveliki tovar, te u samom prevozu nastaje zagađenje difuznim emisijama. Spremna ruda ide u visoku peć, pa u čeličanu, a obe imaju emisije. To su te “šljokice”, crni i crveni prah. Godišnje se tako ispusti čak 700 tona prašine kroz emitere.

Na sve to treba dodati problem šljake, koja se dobija pri proizvodnji u visokim pećima kao ostatak. Na Železaru se ne odnosi Zakon o upravljanju otpadom, pošto je ona izuzeta aktom Narodne skupštine Srbije iz 2016. godine. Još jedan Lex specialis, koji dozvoljava da šljaka koja se nalazila na području Železare pre dolaska HBIS rukovodstva može da se premesti bez preduzimanja mera koje su obavezne kada je opasan otpad u pitanju. Tako je poslednjih godina preko tri miliona tona šljake “izvezeno” iz Železare. Deo je zatrpan na području koji pripada gradu Smederevu predviđenom za regionalnu deponiju otpada, a ostatak i novonastala šljaka odlažu se kod Vranova i Radinca, stvarajući sivocrna brdašca dvadesetak metara visine, na otvorenom prostoru.

Zagađenje i posledice

Čime Železara tačno truje i koji je njen udeo u ukupnom zagađenju? Studija uticaja na životnu sredinu trebalo je da odgovori na pitanje, a nije. Smederevo je inače zagađeno zbog kombinovanog uticaja grejanja, saobraćaja i industrije. Naime, prema izveštaju Agencije za

zaštitu životne sredine (SEPA) objavljenom oktobra 2020, u 2019. godini vazduh u Smederevu je bio III kategorije, to jest prekomerno zagađen. Najviše se krive suspendovane čestice PM10 i PM2,5, poznate kao nevidljive ubice iz vazduha, prašina manja od 10 mikrona, mešavina čvrstih čestica dima, čađi, prašine i kiseline, uz teške metale poput olova, kadmijuma, nikla i arsena. PM2,5 čestice još lakše dospevaju u organizam, jer su sitnije. U centru Smedereva, merna stanica Carina je zabeležila 2019. godine 51 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ PM10 čestica u proseku i prekoračenje 121 dan u godini, a dozvoljeno je 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ i ne više od 30 dana u godini.

U Radincu je US Steel svojevremeno merio zagađenje i održavao stanicu. Niko to nije preuzeo. Tek je krajem prošle godine SEPA ponovo pustila u rad uzorkivač suspendovanih čestica u neposrednoj blizini Železare, u porti crkve u Radincu. Rezultati su zabrinjavajući. Preko 200 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ u jeku grejne sezone, januara 2020. godine, 80 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ PM10 u junu, 85 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ PM10 u julu, 70 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ PM10 u avgustu. Dakle, relacija između rada Železare i aero-zagađenja je direktna. A ne zagađuje se samo vazduh, nego i voda, pre svega neobezbeđenim odlaganjem šljake. U izveštaju o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće u Srbiji, koji je 2020. objavio Institut za javno zdravlje Batut za 2019. godinu, 23,6 odsto vode je fizičko-hemijski neispravno, dok je prosek za Smederevo 8,9 odsto.

Posledice po zdravlje zbog ovih zagađenja su poznate. U svom godišnjem izveštaju SEPA naglašava: "U brojnim studijama uticaja pokazana je veza između srednje godišnje vrednosti PM10 i zdravstvenih efekata na gradsko stanovništvo, jer ove čestice prodiru direktno u pluća gde izazivaju upalne procese i pogoršavaju zdravstveno stanje ljudi sa srčanim i plućnim bolestima." Studija Uticaj zagađenja vazduha na zdravlje, koju je pripremila Svetska zdravstvena organizacija (SZO), navodi da je između 2010. i 2015. izloženost česticama PM2,5 izazvala 3585 prevremenih smrti svake godine u 11 gradova Srbije, među kojima je Smederevo. Ako se ništa ne promeni, tokom sledećih deset godina očekuje se da građani Srbije izgube 150.865 godina života usled zagađenja vazduha.

"Brojimo blizu 6500 obolelih od hronične opstruktivne bolesti pluća u Smederevu, a među njima svaki šesti ima težak oblik. Izvesna je veza između karcinoma pluća i aero-zagađenja, smatramo da je u pitanju 20 odsto", kaže pneumofiziolog Dragan Radinac, doduše insistirajući da se ne zna koji deo uzrokuju emisije Železare, a koji gradske kotlarnice na mazut, individualna ložišta, saobraćaj i pušenje.

U specijalnom uključanju na panelu "Borba za vazduh" Mikser festivala u oktobru ove godine, profesor humane genetike dr Miodrag Stojković podelio je saznanja iz studija o uticaju aero-zagađenja na sterilitet i uzrokovanje genetskih poremećaja. Izneseni su i podaci o prouzrokovanju demencije i Alchajmerove bolesti. A kada je u pitanju šljaka, koja sadrži

velike količine štetnih metala, sumpora i fosfora, brojne studije takođe upozoravaju na štetnost po ljudsko zdravlje, kao i posledice po sadržaj zemljišta i kontaminaciju podzemnih voda.

Bez pomaka

Državne institucije su upoznate sa svim ovim podacima.

Upitan šta je preduzeo, zaštitnik građana Zoran Pašalić odgovorio je da je informisan od strane Ministarstva za zaštitu životne sredine 2. oktobra ove godine da je Železara preduzela mere da spusti nivo zagađenja, te da sada pažljivo prati rad nadležnog Ministarstva i Grada Smedereva.

Uprava Grada Smederevo se takođe nije udostojila da odgovori na upite, ali zvanični sajt jasno pokazuje da za gradonačelnika Jovana Beča, iz redova Srpske napredne stranke, nikakve zamerke na poslovanje HBIS-a ne dolaze u obzir. Naprotiv, 6. oktobra je održan sastanak sa direktorom Song Sihajem i generalnim direktorom Džao Junom. Na svojoj internet stranici, gradska uprava ističe kako je atmosfera bila prijatna i dosadašnja saradnja uspešna. Ni reč o crvenoj i crnoj prašini, opasnom otpadu, ljudima koji trpe. Nije iznenađujuće, znajući da je obavezan predlog mera za poboljšanje kvaliteta vazduha u Smederevu odobren od strane MZŽS 2018. godine, a do 2020. nije usvojen u Skupštini grada.

Protesti bez rezultata

Krajem avgusta ove godine, intenzivirali su se protesti građana koje je pokrenulo Udruženje "Tvrđava". "Bilo je između 400 i 500 ljudi 22. avgusta, okupljenih pod sloganom 'Za svu decu', a neki su se odlučili i da tuže", objašnjava aktivista Nikola Krstić. "Januara prošle godine, MZŽS je organizovalo sastanak sa HBIS-om. Obećano je da će se rešiti problem crvene kiše do jula ove godine, pustiti u pogon nova Aglomeracija i ugasiti stara do 1. septembra. Dogovoreno je i da kamioni imaju cirade kada prevoze šljaku, da se ostvari zeleni pojas, uklone brda šljake. Nijedan rezultat nije postignut", ističe Krstić i obećava dalju borbu, tj. i uključivanje EU institucija.

Uneskova katedra za bioetiku za Evropu stala je na stranu građana, apelovala krajem avgusta na predsednika Srbije Aleksandra Vučića da imenuje odgovorne za dramatično zagađenje vazduha u Smederevu i okolini, i da obznani šta tim povodom planira da preduzme.

Međutim, reagovao je samo direktor SEPA Filip Radović: "Protesti građana zbog zagađenja koriste se isključivo u političke svrhe." Visok stepen zagađenja vazduha u Smederevu, koji je

izazvan radom tamošnje Železare, obrazlaže “uspešnim radom” tih postrojenja, te da zagađenje predstavlja fenomen koji se javlja “u svim državama” koje su imale “nagli rast ekonomije”.

Šta na ovo da kaže Nadica Marković iz Radinca (43), koja redovno izgubi glas po tri-četiri meseca godišnje? “Doktor mi je rekao da je od prašine iz Železare, čak su potvrdili na VMA. Desi se svaki put kada radim u bašti”, kaže ona.

Za Mirka Popovića, programskog direktora Regulatornog instituta za obnovljivu energiju i životnu sredinu (RERI), Srbija kasni sa usvajanjem Strategije za zaštitu vazduha i brojnih podzakonskih akata, a nema ni dovoljno mehanizama da se propisi preuzeti od EU sprovedu. Ali, po njemu, država ima obavezu da hitno izvesti stanovništvo i preduzme mere, jer je to svrha njenog postojanja.

Ostaje pitanje ko i kada će odgovarati za nečinjenje, posebno za neizmeštanje najugroženijih stanovnika, meštana Radinca, Ralje i Vranova. Da li životi dece, njihovih roditelja i komšija vrede nekoliko miliona evra, koliko bi preseljenje koštalo, znajući koji profit ostvaruju Železara i država?

Izvor: vreme.com